

Emilio Estévez, *The Way*Spanje/Groot-Brittannië, 2010, 123
minuten

‘Als ik iets zeker weet over de Jacobsweg is dat niemand de Camino per toeval loopt. Niemand.’ Daarvan is Jack, een Ierse schrijver met een writer’s block, stellig overtuigd. Hij is onderweg naar Santiago de Compostella, net als twee andere pelgrims: Joost, een dikke Hollander die graag een jointje rookt, en Sarah, een Canadese die van haar rookverslaving wil afkomen. Ze komen Tom Avery tegen, een oogarts uit Californië. Tom is voor hen een raadsel. Hij loopt snel en wil zich door niemand laten storen, noch wil hij zeggen waarom hij deze tocht maakt. Langzaam wordt duidelijk dat Tom in zijn rugzak in een kistje de as van zijn overleden zoon meedraagt, die hij op verschillende plekken wil uitstrooien.

Tom is onverwacht terechtgekomen in deze situatie. Terwijl hij golf speelde met zijn vrienden kreeg hij een telefoontje van een Franse politie-inspecteur uit Saint-Jean-Pied-de-Port. Die deelde hem mee dat zijn zoon Daniel was omgekomen tijdens een storm op de Camino. Tom moest direct naar Frankrijk komen om het lichaam te identificeren en op te halen. Hij had geen idee dat zijn zoon bezig was met een pelgrimstocht. Na de dood van zijn vrouw, Daniels moeder, had Daniel zijn leven omgegooid en zijn promotie-onderzoek afgebroken. Hij wilde de wereld zien, leven, en niet gevangen zitten in vaste structuren en verplichtingen. Tom vond dat zijn zoon hierdoor zijn toekomst vergooide. Daniel vond juist dat zijn gesetelde vader dat deed. Het was een bron van conflict tussen hen.

Tom kwam ontredderd aan in Saint-Jean-Pied-de-Port. De inspecteur, een vriendelijke man, wachtte hem op. Hij besepte hoe moeilijk dit verlies voor Tom moest zijn; jaren geleden had hij ook een zoon verloren. Hij stelde voor om Daniels lichaam te cremen, dat zou de terugtocht naar Californië vergemakkelijken. Dat bracht Tom op het idee om de tocht te voltooien die zijn zoon had willen lopen, en zijn as daarbij uit te strooien. Hij vertrok, geheel onvoorbe-

reid voor de achthonderd kilometer lange wandeltocht.

Maar nu, tijdens de tocht krijgt hij weinig kans om zijn rouw over Daniel te beleven. Er zijn steeds anderen, met hun verhaal, zoals Joost, Sarah en Jack die met hem mee blijven lopen. Hij doet zijn best hen van zich af te schudden, maar dat lukt niet. Ze willen weten waarom hij deze tocht maakt, maar voor Tom is het te pijnlijk en te kwetsbaar om zijn verhaal met hen te delen. Tom heeft wel momenten waarop hij – steeds in een flits – Daniel ziet verschijnen, die dan lachend of vermanend naar hem kijkt.

Jack, de Ierse schrijver, noteert onderweg dat het vaak persoonlijke redenen zijn om de tocht te lopen, zoals gezondheid of schuldgevoel, maar ook uit culturele interesse, spiritueel of religieus verlangen. Dit laatste geldt voor Tom, Sarah, Joost en Jack in wisselende mate. Jack vindt dat de kerk in Ierland te veel schade heeft aangericht. Tom is katholiek maar doet er niets aan, Sara is bang voor een veroordeling in het hierna maals en Joost houdt zich niet met geloof bezig. Aangekomen in de kathedraal van Santiago de Compostella lijken ze, bepakt met hun rugzakken, gewone toeristen. Toch kijken ze, staande bij het beeld van de heilige Jacob, terug op hun voornemens aan het begin van de tocht. Innerlijk is er iets in hen veranderd. Die verandering voltrok zich niet door een wonder door het zien van de heilige beelden in de kerk. Het viertal veranderde tijdens de weg ernaartoe door de gesprekken, de gebeurtenissen die ze met elkaar meemaakten en deelden, de landschappen waar ze doorheen liepen. Die verandering heeft ook een band tussen hen gesmeed. Santiago is dan ook niet het eindpunt van hun pelgrimage. Het drietal leeft met Tom mee en vergezelt hem tot aan de kust bij Muxía.

Als Tom de laatste as verstrooit in de Atlantische Oceaan en bedroefd zegt: ‘Nu heb ik niets meer om mee terug te nemen’, staat zijn zoon Daniel weer naast hem en zegt: ‘Wel waar.’ Door de reis is Tom veranderd en gaat hij zijn leven anders inrichten.

The Way is een familieaangelegenheid. Regisseur is Emilio Estévez en deze Emilio speelt in de film ook een rol: hij is daar Daniel, de zoon van Tom. Tom Avery wordt gespeeld door Martin Sheen, de acteursnaam van Ramón Estévez. In het echte leven is hij de vader van de regisseur. Dus Tom en Daniel zijn in werkelijkheid ook vader en zoon.

Ina Brouwer was voorheen docente aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. E-mail: ibrouwer@ziggo.nl.

Chris Gastmans, **Kwetsbare waardigheid. Ethiek aan het begin en einde van het leven**

Pelckman, 2021
ISBN 978 94 6337 281 7

De ethische ziel van de gezondheidszorg dreigt verloren te gaan; daarom is er continu nieuwe input nodig, aldus auteur Chris Gastmans. Met zijn nieuwste boek *Kwetsbare waardigheid* wil deze Vlaamse ethicus daaraan bijdragen. Van prenatale diagnostiek tot euthanasie, hij behandelt het aan de hand van zijn, oneerbiedig gezegd, stokpaardje: waardigheidsbevorderende zorg. Zoals deze mooie (maar ook wel vage) term doet vermoeden, gaat het dan om zorg als antwoord op de kwetsbaarheid van de patiënt, waarbij zijn of haar waardigheid wordt bevorderd. Maar ja, wat is waardigheid? Is dementie bijvoorbeeld nog menswaardig? Voor velen is dat immers geen leven meer: 'Als ik dementie krijg, dan hoeft het van mij niet meer.'

Gastmans gaat daarom dieper in op die centrale term 'waardigheid' en stelt dat deze zowel een dynamische als blijvende dimensie heeft. De dynamische dimensie is meer van subjectieve aard, zoals bovenstaande veelgehoorde wilsverklaring bij dementie. Het is echter lastig om hierop ethiek te funderen, stelt Gastmans: 'Dat zou neerkomen op een subjectivistische of zelfs relativistische manier van ethiek bedrijven' (p. 37). Daarom heeft hij ook de fundamentele waardigheid nodig: intrinsieke menselijke waardigheid die ieder mens heeft, simpelweg omdat

hij mens is. Gastmans wil ethiek benaderen vanuit die meerdere dimensies van waardigheid en in de zorg moet dat dus steeds vanuit die verschillende dimensies worden bevorderd. Het is een waardig streven van de auteur om zo die meerdere aspecten in ogenschouw te houden, maar het is de vraag wat hij hier nu precies mee bereikt. Het lijkt erop dat hij, vanuit zijn oorspronkelijk levensbeschouwelijke (rooms-katholieke) achtergrond rekening wil houden met zowel belangrijke thema's daarvandaan (fundamentele waardigheid) als met de relativistische tendens van de postmoderne mens (subjectieve waardigheid). Het gevaar is echter een vage spagaat: hoewel Gastmans waarschijnlijk het beste van beide wil inzetten, wordt het nu een wazig perspectief. Het was bijvoorbeeld in relatie tot dementie – die de waardigheidsdiscussie vaak zo op scherp zet – interessant geweest als hij expliciet was ingaan op de vraag: is dit nog een menswaardig leven? Wanneer nog wel, wanneer niet meer?

Het sterkste punt van *Kwetsbare waardigheid* en zijn insteek is de aandacht voor concreet beleefde ervaringen van patiënten en betrokkenen bij morele dilemma's. Het is overigens wel jammer dat hij daarvoor dan moet putten uit onderzoeken en blijkbaar niet uit eigen gesprekken met betrokkenen. Dat doet die sterkte dan weer enigszins tekort, maar het geeft toch een veel beter inzicht in de problematiek waarmee patiënten en hun naasten te kampen hebben. Zo komen ouders aan het woord die worstelen met dilemma's bij prenatale diagnostiek: 'Als ouder verlang je naar zekerheden, maar artsen kunnen alleen waarschijnlijkheden geven. Ook bij een diagnose van downsyndroom is dat zo: het ene kind met down is het andere niet. Dat maakt het zo lastig: je weet nooit écht waarvoor je kiest. Je verwacht zwart of wit, maar het is met het vele grijs dat je verder moet' (p. 56). Zulke mooie, interessante en soms tragische inkijkjes maken de dilemma's daadwerkelijk levend, zintuiglijk en daarmee completer. Ethiek is immers niet iets van je hoofd alleen, maar van je hele lijf.

Zo gaat Gastmans de ethiek van vóór de wieg tot het graf na, met de thema's van prenatale diagnostiek, zwangerschapsafbreking, levenseinde